

Huumausaineiden ja kuntodopingin käyttö ja niitä koskevat mielipiteet Suomessa vuonna 2014

PEKKA HAKKARAINEN & KAROLIINA KARJALAINEN & ANNI OJAJÄRVI & MIKKO SALASUO

Onko huumeiden käyttö lisääntynyt? Miten suomalaiset suhtautuvat kannabiksen käyttöön? Onko kuntodopingin käytössä tapahtunut muutoksia? Kysymyksiin vastataan suomalaiseen aikuisväestöön kohdistetulla tutkimuksella, joka toteutettiin syksyllä 2014 jo seitsemännen kerran.

Johdanto

Huumausaineiden käytön yleisyyttä suomalaisen aikuisväestön keskuudessa on seurattu vuodesta 1992 lähtien neljän vuoden välein tehdyillä kyselytutkimuksilla (Metso & al. 2012). Tutkimuksissa on selvitetty myös väestön huumeasenteita ja huumausainepoliittisia mielipiteitä. Uusin aineisto kerättiin vuonna 2014. Tässä artikkelissa raportimme ensimmäiset tulokset.

Olemme kiinnostuneita ensisijaisesti siitä, miten aikaisemmissa tutkimuksissa havaitut trendit ovat viime vuosina kehittyneet. Vuoden 2010 kyselyssä todettiin, että vastoin eurooppalaista yleistrendiä huumeiden käyttö oli Suomessa lisääntynyt (Hakkarainen & al. 2011). Tämä koski erityisesti kannabista, jonka suhteen myös väestön asenteet ja mielipiteet olivat lieventyneet selvästi. Miten tilanne on kehittynyt viimeksi kuluneiden neljän vuoden aikana? Kysymys on erityisen mielenkiintoinen, koska kannabis on ollut vilkkaan keskustelun kohteena sekä kansainvälisesti että kansallisesti. Uruguayn sekä Yhdysvaltain osavaltioiden Coloradon ja Washingtonin päätöksiä laillistaa kannabis on seurattu tiedotusvälineissä tiiviisti. Globaalin tiedotusmyrskyn aiheutti presidentti Barack Obaman lausunto tammikuussa 2014, jossa hän vertasi kannabiksen vaikutuksia alkoholiin. Suomessa julkista huomiota keväällä 2014 herätti myös kansalaisaloite, jossa vaadittiin kannabiksen käytön, omaan käyttöön tapahtuvan hallussa-

pidon ja pienimittaisen kasvatuksen rangaistavuuden poistamista rikoslaista. Lisäksi kannabiksen lääkekäyttö on ollut keskustelun kohteena. Tämän perusteella voi olettaa, että edellä mainitut muutokset sekä suomalaisten käyttöluvuissa että asenteissa ovat jatkuneet.

Näiden avaintulosten lisäksi raportimme joistakin uusista kysymyksistä, joiden mukaan otolle on antanut aiheen nopeasti muuttuva huume-tilanne. Yksi keskeinen muutos huume-tilanteessa on muuntohuumeiksi (*designer drugs*) kutsuttujen uusien psykoaktiivisten aineiden (*new psychoactive substances, NPS*) vyöry markkinoille. Muuntohuumeet ovat synteettisiä psykotrooppisia aineita, jotka muistuttavat vaikutuksiltaan perinteisiä huumausaineita. Ne voivat olla kokonaan uusia aineita, perinteisistä huumeista (esimerkiksi amfetamiinista) muokattuja yhdisteitä tai vanhoja lääketeollisuudessa kehitettyjä molekyyliä, jotka eivät ole päässeet kliiniseen käyttöön (Tacke & al. 2011). Huumeekuvioissa muuntohuumeiden suosio perustuu siihen, että niiden rakenne eroaa joiltakin osin lainsäädännössä kielletyistä aineista (Kainulainen & al. 2014). Internetissä niitä markkinoidaan ”laillisina huumeina” (*legal highs*). Euroopan huumausaineiden seurantakeskuksen EMCDDA:n varhaisen varoituksen järjestelmään ilmoitettiin vuonna 2014 kaikkiaan 101 uutta psykoaktiivista ainetta, mikä nosti seurattavien aineiden lukumäärän yli 450:en (New psychoactive substances... 2015). Suomessa tulli on takava-

rikoinut postilähetyksistä lukuisia uusia yhdisteitä ja niiden käyttö näkyy ainejääminä jätevesitutkimuksissa (Kankaanpää & al. 2013). Selvittääksemme muuntohuumeiden käytön laajuutta Suomen väestössä vuoden 2014 lomakkeeseen lisättiin kysymyksiä tyypillisimmistä yhdisteistä. Ensimmäistä kertaa kartoitamme myös hiljattain suurta julkista huomiota saaneen ilokaasun käyttöä.

Kyselyssä on tiedusteltu vastaajilta, mitkä ovat tärkeimmät tietolähteet, joista he hankkivat tietonsa huumeista. Tietolähteisiin on edellisen kerran kiinnitetty huomiota vuoden 2002 kyselyn tuloksia raportoitaessa (Hakkarainen & Metso 2004). Tuolloin yli 60 prosenttia vastaajista ei pitänyt internetiä tärkeänä huumetiedon lähteenä. Vuosituhannen alun jälkeen informaatioteknologia on levittänyt nopeasti useille elämäniloille, joten oletuksena on tämän näkyminen myös huumetiedon hankinnassa.

Dopingkysymysten ajankohtaisuuden taustalla on viime vuosina Pohjoismaissa kasvanut kansanterveydellinen huoli käytön lisääntymisestä (Sagoe & al. 2015). Suomessa teema nousi esille hallituskaudella 2007–2011, kun kulttuuri- ja urheiluministeri Stefan Wallin (OKM 2007) esitti huolensa kilpaurheilun ulkopuolisen dopingin käytön yleistyisestä. Ministeriön kartoituksen (Paajanen 2008) perusteella tunnistettiin akuutti tarve tutkimushankkeiden käynnistämiseen. Mikko Salasuo ja Mikko Piispan (2012) tutkimuksen myötä käsite *kuntodoping* vakiintui kuvaamaan dopingaineiden käyttöä huippu-urheilun ulkopuolella. Sen laajuutta kartoitettiin ensimmäisen kerran vuoden 2010 kyselyssä (Hakkarainen & al. 2011). Tulokset osoittivat käytön olevan Suomessa vähäistä. Ainoastaan yksi prosentti vastaajista ilmoitti joskus kokeilleensa tai käyttäneensä dopingaineita. Vastaavat luvut Ruotsissa (4,4 %) ja Norjassa (2,4 %) ovat selvästi suuremmat (Sagoe & al. 2015). Naapurimaiden korkeampien lukujen johdosta Suomen tilannetta on tärkeää seurata.

Tässä artikkelissa raportoimme tuloksia 1) huumeiden ja kuntodopingin käytön yleisyydestä, 2) eri aineiden levinneisyydestä, 3) kannabiksen käytön kehityksestä eri ikäryhmissä, 4) riskikäsitteistä ja 5) väestön mielipiteistä sekä 6) tärkeimmistä huumetiedon lähteistä. Johtopäätösluvussa kokomme yhteen tärkeimmät tuloksista tehtävät päätelmät. Aloitamme tarkastelun kuitenkin kertomalla ensin, kuinka tutkimus suoritettiin.

Tutkimuksen toteuttaminen

Tutkimusaineisto kerättiin syksyllä 2014. Keuruun suoritti Tilastokeskus. Tutkimuksen kohdejoukon muodostivat 15–69-vuotiaat suomalaiset. Suomen väestötietojärjestelmästä poimittiin systemaattisella satunnaisotannalla 7 000 henkilön otos. 15–39-vuotiaista tehtiin yliotanta, jolla haluttiin varmistaa, että tästä huumeiden ja kuntodopingin käytön kannalta aktiivisimmasta väestöosasta saataisiin riittävästi vastauksia. Ahvenanmaa, laitoksissa asuva väestö ja vailla vakituista asuntoa olevat rajattiin tutkimuksen ulkopuolelle.

Tutkittaville lähetettiin postitse kyselyn esite sekä saatekirje, jossa tutkittavia pyydettiin vastaamaan internetissä henkilökohtaisen tunnuksen ja salasanan avulla. Niille, jotka eivät vastanneet kolmen viikon kuluessa, toimitettiin paperilomake. Jatkossa vastaamatta jättäneille lähetettiin vielä kahdesti paperilomake, jonka saatekirjeessä pyydettiin vastaamaan joko internetissä tai paperilomakkeella. Tiedonkeruuprosessin kulkua ja vastausosuuden muodostumista kuvaava vuokaavio on artikkelin sähköisenä liitteenä (ks. liite 1, www.julkari.fi). Lomakkeet palautettiin nimettöminä eivätkä vastaajien nimet tulleet missään vaiheessa tutkijoiden tietoon. Tutkittavien tietosuojaa kiinnitettiin muutoinkin runsaasti huomiota. Hankkeen tutkimussuunnitelma käsiteltiin Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen tutkimuseettisessä työryhmässä.

Vastausaktiivisuutta edistettiin useilla muillakin toimenpiteillä. Esitteessä kerrottiin perustiedot tutkimuksesta ja lisätietoa tarjottiin hankkeen nettisivuilta. Ensimmäinen kirje sisälsi kuoren avaamiseen ja vastaamiseen kannustavan inssiivän (led-valolla varustettu avaimenperä), ja lisäksi kaikki vastanneet pääsivät osallistumaan kolmen iPad-taulutietokoneen arvontaan. Nuorille (15–29-vuotiaat) ja vanhemmalle (30–69-vuotiaat) ikäryhmälle muotoiltiin erilaiset saatekirjeet. Näin pyrittiin vaikuttamaan erityisesti alle 30-vuotiaisiin, jotka vastaavat huonoiten kyselyihin. Vastausprosentin kehittymistä eri ikä- ja sukupuoliryhmissä seurattiin tiedonkeruun aikana ja saatekirjeitä muokattiin jokaisella yhteydenotokierroksella. Koska nuorten miesten vastausprosentti oli alhaisin, heille räätälöitiin neljännellä kierroksella oma kirjeensä, jossa vedottiin tämän ryhmän puuttuviin vastauksiin. Viimeisessä saatekirjeessä kaikille esitettiin siihen mennessä kertyneisiin vastauksiin perustuvia tuloksia siitä, mitä

kansalaiset ajattelivat kannabiksen laillistamisesta.

Kyselylomake oli pääosin samanlainen kuin aikaisempina vuosina. Uusina aineina kartoitettiin metamfetamiinin, synteettisten katinonien (esim. alfa-PVP), synteettisten kannabinoidien, mededronin sekä ilokaasun käyttöä. Kannabiksesta, lääkkeiden ei-lääkinnällisestä käytöstä ja päihteiden sekakäytöstä tavoiteltiin entistä kattavampaa tietoa lisäämällä lomakkeelle niitä koskevia kysymyksiä. Rauhoittavien, uni- ja kipulääkkeiden ei-lääkinnällistä käyttöä koskevan kysymyksen muotoilua tiukennettiin siten, että se rajattiin koskemaan reseptilääkkeitä. Dopingin kohdalla lomakkeelle lisättiin samankaltaisia mielipidekysymyksiä kuin huumeistakin kysytään. Dopingaineilla tarkoitetaan tässä kyselyssä testosteronia ja sen johdannaisia, anabolisia steroideja ja niiden johdannaisia, kasvuhormonia ja kasvutekijöitä, klenbuterolia tai efedriiniä.

Kyselyyn vastasi 3 485 henkilöä. Ylipeiton (n = 26) vähentämisen jälkeen vastausosuudeksi muodostui 50 prosenttia. Yllä kuvatuilla toimenpiteillä vastausaktiivisuutta saatiin siis nostettua vuoteen 2010 verrattuna (taulukko 1). Tätä voidaan pitää hyvänä saavutuksena huomioiden, että vastausaktiivisuuden lasku on kansainvälinen ilmiö ja että kansalaisten tavoittaminen on nykyään vaikeaa kaikilla tiedonkeruumenetelmillä. Isommas- ta otoskoosta johtuen vastaajien absoluuttinen lukumäärä oli suurempi kuin koskaan aikaisemmin.

Kuten aikaisemminkin, naiset (55 %) vastasivat miehiä (45 %) aktiivisemmin. Nuorin ikäryhmä (15–24-vuotiaat) vastasi heikoiten sekä naisten (48 %) että miesten (36 %) keskuudessa. Mitä vanhemmasta ikäryhmästä oli kyse, sen parempi oli vastausosuus sekä naisilla (66 % 55–69-vuotiaista) että miehillä (63 % 55–69-vuotiaista).

Miesten ja naisten välinen ero vastausosuuksissa oli vuonna 2014 pienempi (10 prosenttiyksikköä) kuin 2010 tutkimuksessa (13 prosenttiyksikköä). Toimenpiteet vastausosuuden parantamiseksi tehosivat siis erityisesti miehiin. Varsinkin 15–24-vuotiaita miehiä onnistuttiin aktivoimaan vuonna 2014 (36 %) paremmin kuin vuonna 2010 (32 %). Neljännellä saatekirjeellä oli tässä tärkeä merkitys. Sillä saatiin nostettua alle 30-vuotiaiden miesten vastausosuutta 3,9 prosenttiyksikköä, minkä myötä heidän osuutensa kaikista kierroksen vastauksista oli korkeampi (18 %) kuin yhdelläkään aikaisemmalla kierroksella (15 %, 9 % ja 13 %).

Taulukko 1. Vastaajien lukumäärät ja vastausprosentit huumeikyselyissä 1992–2014.

Tutkimusvuosi	Vastaajien lukumäärä	Vastausprosentti
1992	3 457	71
1996	3 000	68
1998	2 143	66
2002	2 541	63
2006	3 029	55
2010	2 023	48
2014	3 485	50

Joissakin päihteiden käyttöä koskevissa tutkimuksissa on esitetty, että käyttö olisi yleisempää vastaajien kuin vastaamatta jättäneiden keskuudessa (Kraus & Pabst 2010; Lahaut & al. 2002). Selvittääksemme, onko huumeita käyttävä henkilö muita kiinnostuneempi vastaamaan aihepiiriä käsittelevään tutkimukseen, noin kymmenelle prosentille ei-vastanneista (n = 353) toteutettiin lyhyt puhelinhaastattelu. Katohaastattelun otos poimittiin yksinkertaisena satunnaisotantana ja Tilastokeskuksen CATI-puhelinhaastattelukeskus suoritti haastattelut joulukuussa 2014. Vastaamattomuuden syiden lisäksi niissä tiedusteltiin muutamalla kysymyksellä henkilöiden huumeiden ja alkoholin käyttöä.

Katohaastatteluihin vastasi 38 prosenttia sen otoksesta. Suurimpana ongelmana oli henkilöiden tavoittaminen. Jopa 80 prosenttia puhelinhaastattelun kadosta oli niitä, joihin ei saatu yhteyttä, vaikka suurinta osaa vastaajista yritettiin tavoittaa vähintään kahdesti, monia 3–4 kertaa ja joitakin yli seitsemän kertaa. Puhelinhaastattelujen kadosta 16 prosenttia oli kieltäytyneitä. Miesten (37 %) ja naisten (40 %) vastausosuuksissa ei ollut suurta eroa. Vanhin ikäryhmä (55–69-vuotiaat) osallistui katohaastatteluihin parhaiten (46 %) nuorimman ikäryhmän (15–24-vuotiaat) vastausosuuden jäädessä alhaisimmaksi (35 %).

Analyysissa käytettyjä kysymyksiä ja niiden muotoiluja esitetään vastaavan tulosluvun yhteydessä, tutkimuksen kyselylomake on kokonaisuudessaan nähtävissä Yhteiskuntapolitiikka-lehden julkaisuarkistossa (ks. liite 2, www.julkari.fi). Nuorten yliotanta sekä väestöryhmittäiset erot vastausaktiivisuudessa on painokertoimien avulla tasapainotettu vastaamaan todellisia väestöjakaumia. Painokertoimet muodostettiin iän, suku-

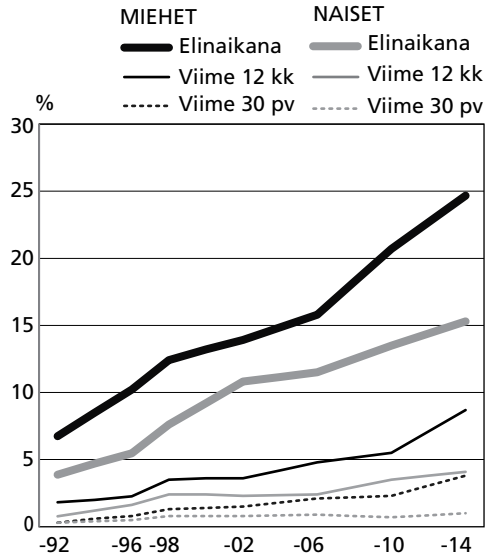
puolen, koulutusasteen ja kuntaryhmytyksen mukaan, ja ne ovat käytössä myös aikaisempien vuosien aineistoissa. Analyysimenetelmänä käytettiin ristiintaulukointia, jolloin vuosien 2010 ja 2014 välisen muutoksen tilastollista merkitsevyyttä testattiin χ^2 -testin avulla. Kannabiksen käytön osalta raportoidaan prevalenssien lisäksi insidenssilukuja ja jatkuvuuskertoimia. Insidenssi kertoo viimeksi kuluneen vuoden aikana kannabiksen käytön aloittaneiden osuuden kaikista vastaajista. Jatkuvuuskerroin puolestaan ilmaisee niiden henkilöiden osuuden kannabista joskus kokeilleista, joiden ensikokeilut ovat vähintään vuotta varhempalta ajalta ja jotka ovat käyttäneet sitä myös viimeksi kuluneen vuoden aikana.

Tulosten tulkinnassa on huomioitava se, että huumeiden ongelmakäyttäjät jäävät väestökyselyissä ali-edustetuiksi. Otantakäytäntö, jolla rajataan laitoksissa asuvat ja vailla vakituista osoitetta olevat tiedonkeruun ulkopuolelle, merkitsee sitä, että sosiaalisesti huonossa asemassa olevat huumeiden ongelmakäyttäjät jäävät tavoittamatta. Sama koskee dopingaineiden käyttöä esimerkiksi vankiloissa. Dopingaineiden käyttäjät ja vaikeasti huumeriippuvaiset henkilöt saattavat myös olla muita haluttomampia vastaamaan tutkimukseen.

Huumeiden ja kuntodopingin käytön yleisyys

Yleiskuva huumausaineiden käytön kehityksestä miehillä ja naisilla saadaan kuviosta 1. Se perustuu kysymyssarjaan, jossa vastaajilta on tiedusteltu, ovatko he kokeilleet tai käyttäneet jotain huumausainetta 1) *joskus elinaikanaan*, 2) *viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana* tai 3) *viimeksi kuluneiden 30 päivän aikana*. Tästä kolmiportaisesta asteikosta on muodostunut kansainvälisissä tutkimuksissa vakiintunut tapa seurata huumausaineiden käyttöä. Suomessa käytäntö omaksuttiin, kun nykyuotoinen väestökyselyihin perustuva huumeseuranta käynnistettiin (Kontula & Koskela 1992; Hakkarainen 2015).

Syksyllä 2014 kaikkiaan 20 prosenttia vastaajista ilmoitti ainakin kerran elämässään (elinikäisprevalenssi) kokeilleensa jotain laitonta huumausainetta. Viimeksi kuluneen vuoden aikana käyttäneitä (vuosiprevalenssi) oli kuusi ja viimeksi kuluneen kuukauden aikana (kuukausiprevalenssi) kaksi prosenttia vastanneista. Väestömäärään suhteutettuna voidaan arvioida, että liki 800 000

Kuvio 1. Jotain huumausainetta käyttäneiden elinikäis-, vuosi- ja kuukausiprevalenssit miehillä ja naisilla 1992–2014, %.

suomalaista on joskus kokeillut laittomia huumeita, vuoden aikana käyttäneitä on noin 250 000 ja kuukauden aikana käyttäneitä runsaat 90 000.

Trendit kertovat huumeiden käytön yleistymisestä. Elinikäisprevalenssi on runsaassa kahdessakymmenessä vuodessa liki nelinkertaistunut sekä miehillä että naisilla. Vuosi- ja kuukausiprevalenssit ovat selvästi alemmalla tasolla, mutta muutos niissä on erityisesti viime vuosina ollut suhteellisesti vieläkin suurempaa: vuoden aikainen käyttö on kasvanut viisinkertaiseksi ja kuukauden aikainen käyttö naisilla kolminkertaiseksi ja miehillä peräti kolmetoistakertaiseksi vuoteen 1992 verrattuna.

Viimeisen neljän vuoden aikana huumeita joskus elämässään kokeilleiden osuus kasvoi kolme prosenttiyksikköä. Huumekokemukset lisääntyivät erityisesti miehillä ($p < 0,05$). Vuonna 2014 joka neljäs miesvastaaja ilmoitti kokeilleensa huumausaineita ainakin kerran elämässään. Eniten lisääntyi vuoden aikainen käyttö ($p < 0,01$), mutta myös kuukauden aikainen käytössä oli merkitsevää ($p < 0,05$) lisäystä vuoteen 2010 verrattuna. Naisten huumeiden käyttö ei lisääntynyt vuosien 2010 ja 2014 välillä tilastollisesti merkitsevästi, vaikka luvut osoittivatkin jonkinasteista kasvua. Miesten ja naisten välinen ero, joka näytti vuosittuuhannan taitteessa supistuvulta, on siten kääntynyt taas kasvuun. Tämä suunta on päinvastainen kuin alkoholin käytössä (Mäkelä & al. 2010).

On tärkeää huomata, että kysymyssarja ei kerro käytön tiheydestä. Myöntävästi voi vastata, vaikka kyseisellä aikajaksolla henkilöllä ei olisi kuin yksittäinen käyttökerta. Perusteltua on kuitenkin ajatella, että viimeaikaisen käytön mittarit, vuosiprevalenssi ja etenkin kuukausiprevalenssi, kuvastavat myös käytön jatkuvuutta ja säännöllisyyttä. Aikaisempien tutkimusten pohjalta esimerkiksi tiedetään, että viimeksi kuluneen kuukauden aikaisista kannabiksen käyttäjistä noin puolet käyttää sitä vähintään kerran viikossa; toisen puolen muodostavat satunnaisemmat käyttäjät ja mukana on myös joitakin (10–15 %) ensikokeilijoita (Hakkarainen & al. 2008). Vuosi- ja kuukausiprevalenssien viime vuosien jyrkkä nousu miehillä voi siten indikoida säännöllisempien ja pitkäkestoisempien käyttötapojen leviämistä.

Kuntodopingin käytön yleisyys näkyy taulukosta 2. Vuosien 2010 ja 2014 välillä käytön yleisyydessä ei ole tapahtunut merkittävää muutosta ja käyttö on pysynyt edelleenkin hyvin matalalla tasolla. Lisäksi kuntodopingin käyttö näyttäisi rajoittuvan vahvasti miespuoliseen väestöön. Kokemukset kuntodopingin käytöstä olivat miehillä (1,5 %) monin verroin yleisempiä kuin naisilla (0,3 %).

Kaikkiaan 35 prosentille vastaajista oli joskus tarjottu ilmaiseksi tai ostettavaksi huumausainetta. Viimeksi kuluneen vuoden aikana tapahtuneesta tarjoamisesta raportoi 13 prosenttia vastaajista. Viimeaikainen tarjonta oli lisääntynyt tilastollisesti merkitsevästi ($p < 0,001$) vuodesta 2010 (7 %). Lomakkeella tiedusteltiin nyt ensimmäistä kertaa, miten helppoa vastaajan olisi saada 24 tunnin aikana hankituksi itselleen kannabista, muita huumeita tai dopingaineita. Kolmasosa (30 %) vastaajista piti kannabiksen pikaista hankintaa joko melko tai hyvin helppona. Vastaava osuus muiden huumeiden kohdalta oli 17 prosenttia. Dopingaineiden hankinta näyttäytyi vaikeimmalta. Ainoastaan 11 prosenttia vastaajista piti niiden hankintaa vuorokauden sisällä helppona tai melko helppona, kun lähes puolet (46 %) vastanneista koki sen melko vaikeana tai mahdottomana ja liki yhtä suuri osuus vastaajista (43 %) ei osannut sanoa hankinnan vaikeudesta mitään.

Ainekohtaiset tarkastelut

Taulukossa 2 esitetään elinikäisprevalenssit aineittain tai aineryhmittäin vuodesta 1992 alkaen. Aikasarjat ovat lyhyemmät niiden aineiden

osalta, jotka on otettu mukaan tutkimuksiin vasta 2000-luvulla. Trenditiedot koskevat kaikkien vastaajien tuloksia. Vertailun vuoksi taulukkoon on sisällytetty 25–34-vuotiaiden 2014 luvut. Mukana ovat myös lääkkeiden väärinkäyttö, teknisten liuottimien imppaus sekä ilokaasun- ja dopingaineiden käyttö.

Kannabis on edelleenkin selvästi suosituin laiton huumausaine, ja sen käyttö on jatkanut lisääntymistään vuodesta 2010 tilastollisesti merkitsevästi ($p < 0,05$). Syksyllä 2014 joka viides suomalainen ilmoitti ainakin kerran elämässään kokeilleensa sitä. Nuorten aikuisten ikäryhmässä osuus oli kaksinkertainen.

Muiden huumausaineiden käyttöluvut jäävät kauaksi kannabiksesta. Seuraavaksi suosituimpien amfetamiinin, ekstaasin ja huumausainien elinikäisprevalenssit liikkuvat kahden ja kolmen prosentin välillä, nuorilla aikuisilla kuuden ja seitsemän prosentin tietämillä. Niistä ainoastaan ekstaasin käyttö on lisääntynyt vuodesta 2010 tilastollisesti merkitsevästi ($p < 0,05$). Kokaiinin käyttö on ollut hiljakseen nouseva, mutta pysytellyt edelleenkin suhteellisen alhaisena. LSD:n prevalenssi väestötasolla on ollut pidemmän aikaa yhden prosentin tietämissä.

Opioidien käytössä se suomalainen erityispiirre, että buprenorfini on heroïinia yleisempää, pitää edelleen paikkansa. Sitäkin suositummaksi näyttää väestötasolla kuitenkin muodostuneen ryhmä ”muut opioidit”, joka sisältää joukon uusia voimakkaita kipulääkkeitä (mm. tramadolini, fentanyylin ja oksikodonin). Nuorista aikuisista ne olivat tuttuja neljälle prosentille vastaajista. Huumeiden ongelmakäyttäjien aliedustus aineistossa saattaa kuitenkin vaikuttaa tuloksiin.

Muuntohuumeiden prevalenssit jäivät alle prosentin tasolle. Metamfetamiinia ilmoitti käyttäneensä 0,8 prosenttia vastaajista, mutta sekin oli paremmin tunnettu nuorten aikuisten ryhmässä. Samaa suuruusluokkaa olivat gamman ja lakan käyttöluvut. MDPV:n, alfa-PVP:n ja muiden katinonien yleisyys oli tätä matalampi ja näyttääkin siltä, että MDPV:n tapaisten aineiden käyttö on keskittynyt lähinnä ongelmakäyttäjien keskuuteen (Tammi & al. 2011). Myös synteettisten kannabinoidien käyttö vaikuttaa vähäiseltä, eikä se näytä nousseen Suomessa vakavasti otettavaksi vaihtoehdoksi kannabiksen käytölle. Joisakin Euroopan maissa suurta huolta herättäneen mefedronin käytöstä ei raportoinut yksikään suomalaisvastaaja.

Taulukko 2. Eri aineiden elinikäisprevalenssit vuosina 1992–2014 kaikilla vastaajilla ja nuorilla aikuisilla vuonna 2014, %.

	Kaikki							25–34-vuotiaat		
	1992 (N=3 457)	1996 (N=3 000)	1998 (N=2 143)	2002 (N=2 541)	2006 (N=3 029)	2010 (N=2 023)	2014 (N=3 485)	χ^2	p-arvo ⁴	2014
Kannabis	5,6	7,9	9,7	12,0	13,3	16,9	19,4	5,6253	0,018	38,4
Amfetamiini	0,3	0,9	1,1	2,0	2,1	2,1	3,0	3,6166	0,057	7,2
Metamfetamiini							0,8	-	-	2,4
Ekstaasi		0,3	0,5	1,3	1,5	1,7	2,6	5,0510	0,025	6,3
Kokaiini	0,2	0,3	0,7	0,6	1,0	1,5	1,7	0,2894	0,591	4,5
GHB (gamma), GBL (lakka)					0,4	0,6	0,6	0,0463	0,830	2,2
Katinonit (esim. MDPV, alfa-PVP) ¹						0,1	0,4	3,2000	0,074	0,9
LSD	0,2	0,6	0,5	0,8	1,0	0,9	1,3	1,8720	0,171	3,3
Huumaavat sienet	0,3	0,2	0,3	0,7	0,9	1,5	2,2	2,9808	0,084	6,0
Heroiini ²	0,3	0,3	0,3	0,5	0,4	0,4	0,4	0,0177	0,894	0,7
Buprenorfiini ³					0,6	0,8	0,8	0,0037	0,952	2,2
Metadoni						0,2	0,1	0,0213	0,884	0,6
Muut opioidit (esim. tramadoli, fentanyl, kodeiini, oksikodoni, morfiini)						1,0	1,6	3,7792	0,052	4,1
Synteettiset kannabinoidit (esim. JWH, jehova)							0,5	-	-	0,7
Mefedroni							0,0	-	-	0,0
Rauhoittavat, uni- ja kipulääkkeet ei-lääkinnälliseen tarkoitukseen	2,8	3,4	4,8	6,9	6,6	6,5	5,3	3,0057	0,083	10,9
Liimat, liuottimet yms. aineet	0,7	1,1	2,1	1,8	1,7	1,8	2,2	1,3735	0,241	3,2
Ilokaasu							2,1	-	-	5,0
Dopingaineet						1,0	0,8	0,4964	0,481	1,3

¹ Vuonna 2010 kysyttiin pelkästään MDPV:tä

² Vuosina 1992–2002 on kysytty "heroiinia tai morfiinia", vuosina 2006–2014 pelkästään "heroiinia"

³ Vuonna 2006 kysyttiin samassa kysymyksessä: muita opioideja (esim. Subutexia)

⁴ Tilastollisesti merkitsevät muutokset ($p < 0,05$) vuosien 2010 ja 2014 välillä lihavoituna

Rauhoittavien, uni- ja kipulääkkeiden käyttö ei-lääkinnällisiin tarkoituksiin näyttäisi hiukan vähentyneen, mutta muutos ei ole tilastollisesti merkitsevää ja todennäköisesti heijastaa myös kysymysmuotoon tehtyä tiukennusta. Liimojen ja muiden teknisten luottimien imppauksen ilmeneminen on ollut vuoden 1998 jälkeen varsin stabiilia vaihdellen kahden prosentin molemmin puolin. Ilokaasun käyttö oli vahvasti esillä julkisuudessa vuoden 2013 aikana, kun sitä kaupattiin avoimesti viihdekäyttöön. Se, että kaikista vastaajista runsas kaksi prosenttia ilmoitti sitä joskus vähintäänkin kokeilleensa ja että nuorten aikuisten keskuu-

desa prevalenssi kipusi viiteen prosenttiin, kertoo siitä, että medianäkyvyys ja markkinointi saivat nuoret kiinnostumaan siitä.

Kuntodopingin käyttö rinnastuu yleisyydeltään lähelle muuntohuumeiden ryhmää. Nuorilla aikuisillakaan se ei kohonnut 1,3 prosenttia korkeammaksi ja jäi alle kolmen prosentin myös nuorilla miehillä (2,7 %). Yleisimmät käytetyt aineet olivat testosteroni, anaboliset steroidit ja efedriini. Lisäksi oli kokeiltu sekalaista joukkoa muita aineita. Kyselyn mukaan dopingaineita käytettiin erityisesti suorituksen parantamiseen, voiman lisäämiseen ja ulkonäön parantamiseen.

Taulukko 3. Kannabista käyttäneiden ikäryhmittäiset elinikäis-, vuosi- ja kuukausiprevalenssit 1992–2014, %.

	1992 (N=3 457)	1996 (N=3 000)	1998 (N=2 143)	2002 (N=2 541)	2006 (N=3 029)	2010 (N=2 023)	2014 (N=3 485)	χ^2	p-arvo ¹
Elinikäisprevalenssi									
kaikki	5	8	10	12	13	17	19	5,6253	0,018
15–24	12**	14*	19	25	19	21	23	0,5023	0,479
25–34	10	16	19	19	25	36	38	0,5144	0,473
35–44	4	8	8	11	16	22	25	1,0054	0,316
45–69	1	2	3	4	6	6	9	7,8697	0,005
Vuosiprevalenssi									
kaikki	1	2	3	3	3	4	6	8,5216	0,004
15–24	6**	9*	10	11	9	12	15	1,7496	0,186
25–34	2	3	3	4	7	11	12	0,4524	0,501
35–44	0	1	0	1	2	1	5	8,2344	0,004
45–69	0	0	0	0	1	0	1	7,8264	0,005
Kuukausiprevalenssi									
kaikki	0	1	1	1	1	1	2	6,0731	0,014
15–24	1**	3*	3	4	4	3	5	1,9928	0,158
25–34	0	0	2	2	3	3	5	0,9301	0,335
35–44	0	0	0	0	1	1	2	1,7117	0,191
45–69	0	0	0	0	0	0	0,4	4,1902	0,041

**18–24 v *16–24 v

¹ Tilastollisesti merkitsevät muutokset ($p < 0.05$) vuosien 2010 ja 2014 välillä lihavoituna

Ikäryhmittäiset erot kannabiksen käytössä

Huumeiden käyttö on yleisintä alle 35-vuotiailla, minkä jälkeen prevalenssit laskevat iän myötä. Siksi on tärkeää tarkastella trendejä ikäryhmittäin. Tässä keskitytään kannabikseen, joka on huumausaineista suosituin (taulukko 3). Kuten edelliselläkin tutkimuskerralla kannabiksen kokeilu ja käyttö oli tavallisinta 25–34-vuotiaiden nuorten aikuisten keskuudessa. Heistä lähes neljälläkymmenellä prosentilla oli jonkinlaista kokemusta käytöstä. Vuoden aikana käyttäneitä oli 12 prosenttia ja kuukauden aikana käyttäneitäkin viisi prosenttia.

Kannabiksen elinikäiskäyttö on lisääntynyt kaikissa ikäryhmissä, mutta tilastollisesti muutos vuoteen 2010 verrattuna on merkitsevä ainoastaan vanhimmassa ikäryhmässä ($p < 0,01$). Sama koskee viimeksi kuluneen kuukauden aikaisista käyttöä ($p < 0,05$). Vuoden aikaista käyttöään olivat tilastollisesti merkitsevästi lisänneet myös

35–44-vuotiaat ($p < 0,01$). Kannabiksen käyttö on siis edellisen tiedonkeruun jälkeen lisääntynyt nimenomaan yli 35-vuotiailla. Kannabiksen saama julkisuus on saattanut auttaa nuoruuden kokemusten mieleen palauttamisessa tai tehdä niiden raportoinnin aikaisempaa helpommaksi. Muutokset vuosi- ja kuukausiprevalensseissa kuvaavat kuitenkin viimeaikaisen käytön lisääntymistä.

Taulukko 4 osoittaa, että insidenssiluvut ovat kohonneet kahdessa viimeisimmässä tiedonkeruussa. Lukumääräisesti yhden prosentin insidensitaso tarkoittaa sitä, että uusia kannabiksen kokeilijoita tulee vuoden aikana noin 40 000. Insidenssi on odotetusti korkein nuorimmissa ikäryhmässä, mutta uutta on se, että kannabiksen ensikokeiluja tehtiin viimeksi kuluneen vuoden aikana myös kahdessa vanhimmassa ikäryhmässä.

Taulukon 4 mukaan myös käyttöään jatkaneiden osuus näyttäisi kasvaneen, mikä voi viitata pysyvämpien käyttötapojen yleistymiseen. Toisaalta on huomattava, että vuonna 2014 edelleenkin kolmella neljästä kannabista joskus kokeilleesta ei

Taulukko 4. Kannabiksen käytön incidenssit ja käytön jatkumista kuvaavat kertoimet sukupuolen ja iän mukaan 1998–2014, %.

	1998 (N=2 143)	2002 (N=2 541)	2006 (N=3 029)	2010 (N=2 023)	2014 (N=3 485)	χ^2	p-arvo ³
Insidenssi¹							
Kaikki	0,6	0,5	0,6	0,9	1,0	0,1328	0,716
Miehet	0,8	0,5	0,7	1,2	1,3	0,0204	0,886
Naiset	0,4	0,5	0,5	0,7	0,8	0,1669	0,683
15–24	3,4	2,5	2,7	4,4	5,0	0,2050	0,651
25–34	0	0,4	0,5	1,2	0,7	0,6793	0,410
35–44	0	0	0	0	0,1	-	-
45–69	0	0	0,1	0	0,1	-	-
Jatkuvuuskerroin²							
Kaikki	20	18	21	19	25	4,8314	0,028
Miehet	18	20	26	20	28	5,3156	0,021
Naiset	22	15	15	18	20	0,2833	0,595
15–24	35	32	34	34	43	1,2344	0,267
25–34	17	15	25	26	29	0,3419	0,559
35–44	5*	5*	14	4	18	8,1600	0,004
45–69	5*	4	7	3	10	3,3202	0,068

* vastaajien lukumäärä <40

¹ Viimeksi kuluneen vuoden aikana kannabiksen käytön aloittaneiden osuus kaikista vastaajista

² Niiden osuus kannabista joskus kokeilleista, jotka ovat käyttäneet sitä myös viimeisen vuoden aikana

³ Tilastollisesti merkitsevät muutokset ($p < 0.05$) vuosien 2010 ja 2014 välillä lihavoituna

ollut käyttökokemuksia viimeisen vuoden ajalta. Tämä tukee sitä käsitystä, että useimmille kannabiksen käyttö jää tiettyyn elämänvaiheeseen rajoituvaksi kokeiluksi. Jatkuvuuskerroin on korkein nuorimmassa ikäryhmässä, mutta vahvistaa myös tuloksia käytön lisääntymisestä kahdessa vanhimmassa ikäryhmässä. Vuoden 2010 lukujen heilailu muihin vuosiin verrattuna johtunee muita vuosia pienemmästä vastaajamäärästä.

Riskikäsitketykset

Vuodesta 1996 lähtien vastaajilta on kysytty kuinka suuri terveydellinen tai muu riski huumeiden käytöstä aiheutuu. Kannabiksen, ekstaasin, amfetamiinin ja heroiinin osalta on erikseen tiedusteltu suhtautumista niiden kokeiluun ja säännölliseen käyttöön. Vertailun vuoksi vastaajilta on kysytty heidän suhtautumisestaan myös viikoittaiseen humalajuomiseen ja vähintään yhden askin päivit-

täiseen tupakointiin. Arvioita anabolisten steroidien riskeistä pyydettiin ensimmäisen kerran 2010.

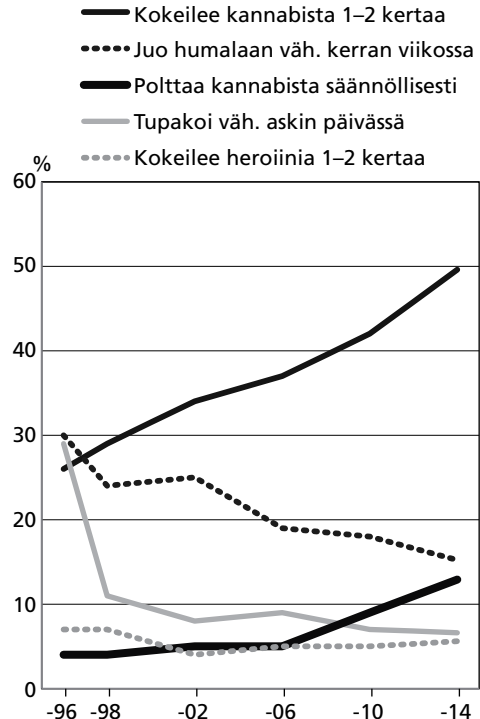
Aikaisemmat tulokset kertoivat kahdesta erisuuntaisesta trendistä: suomalaisten suhtautuminen humalajuomiseen ja tupakointiin kehittyi kriittisempään suuntaan, kun taas käsitykset kannabiksen riskeistä näyttivät lieventyvän (Hakkarainen & al. 2011). Kuviosta 2 nähdään, että nämä kehityssuunnat ovat jatkuneet. Muutokset kannabiksen riskikäsitketyksissä vuoteen 2010 verrattuna ovat erityisen merkittäviä ja ne koskevat niin kokeilua ($p < 0,001$) kuin säännöllistä käyttöäkin ($p < 0,001$). Vuonna 2014 peräti puolet vastaajista oli sitä mieltä, että kannabiksen kokeiluun 1–2 kertaa sisältyy korkeintaan vähäinen riski. Miehistä näin ajatteli 60 prosenttia ja naisista 39 prosenttia. Nuorimmasta ikäryhmästä riskejä piti vähäisinä 63 prosenttia, 25–34-vuotiaista 71 prosenttia. Suhtautuminen ei ole lieventynyt vain nuorten keskuudessa. Yli 45-vuotiaista 36 prosenttia arvioi kannabiskokeilun riskit korkeintaan vähäisiksi,

kun kaksikymmentä vuotta aiemmin tätä mieltä oli 16 prosenttia ikäryhmästä. Kun suhtautuminen heroisiin kokeiluun on pysynyt hyvin kriittisenä, niin ilmeinen johtopäätös on, että aikaisempaa useampi suomalainen tekee eron kannabiksen ja muiden huumeiden välillä.

Myös suhtautumisessa kannabiksen säännölliseen käyttöön miehet (19 %) olivat naisia (7 %) ja nuoret vanhempia ikäryhmiä vapaamielisempiä. Peräti 26 prosenttia 25–34-vuotiaista vastaajista piti kannabiksen säännöllisen käytön riskejä korkeintaan vähäisinä. Säännöllisen kannabiksen käytön riskit mielletään päivittäistä tupakointia vähäisemmiksi ja seuraavaksi käyrä näyttäisi kurottavan kohti humalajuomista. Itse asiassa nuorten aikuisten joukossa viikoittaisen humalajuomisen riskit nähdään jo nyt säännöllistä kannabiksen käyttöä suurempina.

Suomalaisten suhtautuminen anabolisten steroidien käyttöön on kriittistä. Vaikka 24 prosenttia vastaajista piti niiden kokeilun riskejä korkeintaan vähäisinä, niin ainoastaan kaksi prosenttia oli samaa mieltä säännöllisestä käytöstä. Suhtautuminen anabolisten steroidien säännölliseen käyttöön oli lieventynyt tilastollisesti merkitsevästi ($p < 0,05$) vuoteen 2010 verrattuna, mutta edelleenkin tämäntapaisesti ajattelee vain hyvin pieni osa väestöstä.

Tutkimuksissa on todettu, että oma käyttökemus ja käyttäjän henkilökohtainen tunteminen vaikuttavat mielipiteisiin lieventävästi (Hakkarainen 1996). Ilman henkilökohtaista kosketuspintaa kuva huumeista muodostuu julkisen keskustelun, valistuksen ja sosiaalisen ympäristön perusteella. Jos henkilökohtainen kontakti huumeiden käyttöön ei vastaa ennakkokäsityksiä, se voi muuttaa niitä suurestikin. Käytön leviämisen myötä niiden vastaajien osuus, jotka tuntevat henkilökohtaisesti jonkun huumeiden käyttäjän on lisääntynyt tutkimusaikana radikaalisti. Vuonna 1998 osuus oli 21 prosenttia ja 2014 jo 38 prosenttia. Kahdessa nuorimmassa ikäryhmässä yli puolet vastaajista kertoi tuntevansa henkilökohtaisesti jonkun käyttäjän. Nuorista miehistä näin raportoi selvä enemmistö (67 %). Käyttäjän henkilökohtaisen tuntemisen lisääntyminen näkyy todennäköisimmin juuri kannabista koskevien riskikäsitysten lieventymisenä, mitä kannabispoliittikkaan kohdistuvan julkisen mielenkiinnon globaali kasvu on epäilemättä tukenut.

Kuvio 2. Muutokset riskikäsityksissä 1996–2014. Niiden osuus (%), joiden mielestä on korkeintaan vähäinen riski, jos...

Kohtuukäytön mahdollisuus ja käytön sallittavuus

Toisin kuin riskikäsitykset, suomalaisten mielipiteet siitä, voiko huumeita käyttää sellaisella kohtuullisella tavalla, josta ei aiheudu ongelmia, eivät ole viime vuosina juurikaan muuttuneet (taulukko 5a). Vuonna 2014 yhteensä 73 prosenttia vastaajista suhtautui kohtuukäytön mahdollisuuteen kriittisesti. Myönteisesti suhtautuvien osuus on 2000-luvulla toki kasvanut, mutta edelleenkin näin ajattelee selvä vähemmistö kansasta. Miehistä 20 prosenttia oli 2014 täysin tai jokseenkin samaa mieltä siitä, että huumeita voi käyttää ilman, että siitä seuraa ongelmia. Naisista näin ajatteli yhdeksän prosenttia. Myönteisimmin asiaan suhtautuivat taaskin 25–34-vuotiaat miehet, joista peräti 41 prosenttia uskoi huumeiden kohtuukäytön ongelmattomuuteen.

Kannabiksesta käydyn julkisen keskustelun voisi olettaa näkyvän väestön asenteissa käytön dekriminisointiin. Siinä on kuitenkin tapahtunut vain vähäistä muutosta (taulukko 5b). Selvä enemmistö (73 %) kansalaisista oli 2014 käytön sallimista vastaan, 10 prosenttia ei osannut määri-

Taulukko 5. Suomalaisten asenteet ja mielipiteet huumeiden ja dopingin kohtuukäytön mahdollisuudesta sekä niiden käytön sallittavuudesta, %.

	2010 (N=2023)	2014 (N=3485)	χ^2	p-arvo
a) Huumeita voi käyttää myös sellaisella kohtuullisella tavalla, josta ei aiheudu ongelmia				
Täysin samaa mieltä	5	7	16,3447	0,003
Jokseenkin samaa mieltä	10	10		
Vaikea sanoa	10	11		
Jokseenkin eri mieltä	15	18		
Täysin eri mieltä	59	55		
b) Marihuanan ja hasiksen käyttö tulisi olla sallittua				
Täysin samaa mieltä	6	7	22,9166	<0.001
Jokseenkin samaa mieltä	7	10		
Vaikea sanoa	9	10		
Jokseenkin eri mieltä	11	12		
Täysin eri mieltä	67	61		
c) Dopingaineita voi käyttää myös sellaisella kohtuullisella tavalla, josta ei aiheudu ongelmia				
Täysin samaa mieltä	2	1	39,3249	<0.001
Jokseenkin samaa mieltä	6	6		
Vaikea sanoa	22	17		
Jokseenkin eri mieltä	24	21		
Täysin eri mieltä	47	55		
d) Dopingin käyttö pitäisi säätää Suomessa lailla rangaistavaksi				
Täysin samaa mieltä		34		
Jokseenkin samaa mieltä		20		
Vaikea sanoa		21		
Jokseenkin eri mieltä		10		
Täysin eri mieltä		16		

tellä kantaansa ja 17 prosenttia kannatti sallimista. Mielipiteet kannabiksen käytön sallittavuudesta ovat siis lähempänä vastaajien kriittisiä näkemyksiä huumeiden kohtuukäytöstä kuin lieventyneitä riskikäsitteitä. Kielteinen suhtautuminen käytön dekriminialisointiin liittyy todennäköisesti myös siihen, että kaksi kolmasosaa (76 %) kai-

kista vastaajista arvioi Suomen huumeongelman suureksi tai kohtalaiseksi ja ajatteli ehkä niin, että kannabiksen käytön salliminen voisi lisätä ongelmia entisestään.

Kansalaisten mielipiteet dopingaineiden kohtuukäytöstä olivat vielä huumeiden käyttöäkin kriittisemmät (taulukko 5c). Koska julkisessa keskustelussa aina aika ajoin esitetään puheenvuoroja dopingin käytön kriminalisoimiseksi, kyselyssä kartoitettiin nyt ensimmäisen kerran väestön suhtautumista käytön rangaistavuuteen. Tällä hetkellä dopingaineiden käyttö ei ole Suomessa rikokseksi luokiteltava teko (Kainulainen 2011). Tutkimuksessa dopingin käytön marginaalinen asema tuli näkyviin siinä, että peräti viidesosa vastaajista ei osannut vastata kysymykseen (taulukko 5d). Käytön rangaistavuuden kannalla oli yli puolet vastaajista. Neljäsosa puolestaan katsoi, ettei käytöstä tulisi rangaista. Dopingkysymyksiin liittyvien asenteiden voidaan arvella perustuvan lähinnä stereotyyppioihin ja median välittämiin mielikuviin. Kuntodoping käyttö salataan tiukasti ystäviltä ja tuttavilta, usein jopa puolisolta, joten käyttäjien tuntemisen kautta sosiaalisesti välittyvää mielipiteiden muodostusta ei pääse tapahtumaan. (Salasuo & Piispa 2012; Salasuo 2015.)

Tietolähteet

Sitä, millaisista tietolähteistä kansalaiset saavat huumetietonsa, käsiteltiin edellisen kerran vuoden 2002 kyselyn raportoinnissa (Hakkarainen & Metso 2004). Tärkeimmäksi vastaajat arvioivat tuolloin tiedotusvälineet (lehdistö, televisio ja radio). Internetin merkitystä pidettiin yllättävän vähäisenä. Lomakkeella on nimetty yhdeksän eri tahoja ja pyydetty vastaajia arvioimaan kutakin niistä skaalalla ”ei lainkaan tärkeä”, ”jossain määrin tärkeä” ja ”hyvin tärkeä”.

Viimeisen 12 vuoden aikana internetin käyttö ja merkitys ovat kasvaneet huomattavasti (SVT 2013; 2014) ja tämä näkyy myös kyselyn tuloksissa. Vuonna 2014 kaikista vastaajista 34 prosenttia piti internetiä hyvin tärkeänä ja 43 prosenttia melko tärkeänä tiedon lähteenä. Vastaavat luvut 2002 olivat 13 ja 24 prosenttia. Vuonna 2014 vastaajat arvioivat ainoastaan tiedotusvälineet (44 ja 44 %) ja koulujen huumevalistuksen (42 ja 36 %) internetiä merkittävämmäksi tietolähteeksi. Perinteiset tiedotusvälineet ovat menettäneet merkitystään jonkun verran, mutta edelleenkin ne ovat tär-

keä huume tiedon lähde 88 prosentille kansalaisista. Internet ei siis ole korvannut muita tärkeimpinä pidettyjä kanavia, vaan pikemminkin noussut niiden rinnalle.

Erityisen kiinnostavaa on tarkastella kehitystä nuorimmassa 15–24-vuotiaiden ikäryhmässä. Heitä voi kutsua ”diginatiiveiksi” (Prensky 2001), jotka ovat eläneet lapsuutensa ja nuoruutensa yhtä jalkaa yhteiskunnan digitalisoitumisen kanssa. Heistä 41 prosenttia arvioi internetin merkityksen huume tiedon lähteenä hyvin tärkeäksi. Nousua vuodesta 2002 oli peräti 31 prosenttiyksikköä, mikä oli huomattavin yksittäinen muutos tietolähteissä. Tärkeää on kuitenkin huomata, että muutoksista huolimatta koulujen huumevalistus ei näytä menettäneen merkitystään diginatiivien keskuudessa. Heistä 47 prosenttia arvioi koulujen valistuksen hyvin tärkeäksi huume tiedon lähteeksi. Ystävät ja tuttavat hyvin tärkeäksi arvioi heistä 30 prosenttia, kun tiedotusvälineiden kohdalla vastaava osuus oli 27 prosenttia. Kodista saatavaa huume tietoa hyvin tärkeänä piti 24 prosenttia. Näiden taakse jäivät sosiaali- ja terveysviranomaiset (15 %), poliisi- ja oikeuslaitos (15 %), järjestöjen huumevalistus (13 %) ja huumeiden käyttäjät (11 %).

Huomionarvoista on jo vuosituhannen taitteessa käynnistynyt trendi, jonka myötä järjestöjen huumevalistuksen tärkeys on vähentynyt nuorimman ikäryhmän arvioissa. On todennäköistä, että kysymystapa on vaikuttanut kehitykseen. Suuri osa järjestöjen valistusmateriaaleista on siirtynyt internetiin, jolloin vastaajat valitsevat kyselyä täytettäessään järjestöjen valistuksen sijaan tietolähteeksi internetin. Esimerkiksi paljon kävijöitä kerääviä ja järjestöjen ylläpitämiä verkkopalveluita, kuten A-klinikkasäätiön Päihdelinkkiä ja Nuortenlinkkiä, ei tässä yhteydessä välttämättä mielletä järjestöjen huumevalistukseksi.

Huumeiden käyttö vastaamatta jättäneillä

Kyselyn katoon kohdistetuissa puhelinhaastatteluuissa 19 prosenttia vastaajista raportoi käyttäneensä huumeita joskus elämänsä aikana, neljä prosenttia viimeisen 12 kuukauden aikana ja yksi prosentti viimeisen 30 päivän aikana. Vastaavat prosenttiosuudet alkuperäiseen kyselyyn vastanneilla olivat 20 prosenttia, kuusi prosenttia ja kaksi prosenttia. Näyttäisi siis siltä, että alkuperäiseen

kyselyyn vastaamatta jättäneillä huumeiden käyttö olisi hyvin samalla tasolla kuin kyselyyn vastanneillakin. Tätä johtopäätöstä tukee vielä se, että puhelinhaastattelut yleensä tuottavat alhaisempia prevalenssilukuja kuin postikyselyt (Partanen & Metso 1997).

Johtopäätökset

Kaikkiin tutkimusmenetelmiin liittyä omia rajoituksiaan. Kyselytutkimusten yksi keskeinen ongelma on se, että ei tarkkaan tiedetä, kuinka rehellisesti arkaluontoisiin kysymyksiin vastataan. Ihmiset voivat esimerkiksi unohtaa, kaunistella tai salailia huumeiden käyttöään. Aikasarjoissa tällaisten virhelähteiden merkityksen voidaan kuitenkin olettaa pysyvän samankaltaisena vuodesta toiseen, mikä lisää muutostietojen luotettavuutta. Tällä tutkimuskerralla toteutetuista, vastaamattomille kohdistetuista puhelinhaastatteluista saatiin myös tärkeää tietoa siitä, huumeiden käytön esiintyvyys oli kyselyyn vastanneilla ja kato-ryhmällä samalla tasolla. Silti voi sanoa, että tulosten luotettavuutta parantaa se, että vastausprosentti saatiin nousemaan ja vastaajien lukumäärä oli tällä kerralla suurempi kuin tutkimussarjassa koskaan aikaisemmin. Yleisesti voi todeta, että asetelmataan ja kysymyksiltään samankaltaisena eri vuosina toistetut kyselyt antavat hyvän yleiskuvan huumeiden käytön jakaantumisesta ja kehitystrendeistä väestötasolla (Hakkarainen 2015). Tulosten tulkinnassa on kuitenkin hyvä muistaa se, että kaikkien huono-osaisimmat huumeiden käyttäjät ovat aineistossa aliedustettuina.

EMCDDA:n huumeraportin mukaan monissa Euroopan maissa kannabiksen käyttö on viime vuosina pysynyt vakaana tai ollut jopa laskussa, etenkin nuorten ikäryhmien keskuudessa (European drug report 2015). Poikkeuksena ovat Pohjoismaat, Ranska ja Bulgaria. Suomessa kannabiksen käyttö on ollut kasvussa jo pidempään ja tämä trendi on nostanut 15–64-vuotiaiden elinikäiskäytön (21,7 %) lähelle Euroopan keskiarvoa (23,3 %). Nuorempien ikäryhmien (15–34-vuotiaat) vuodenaikaisessa käytössä suomalaiset (13,5 %) sen sijaan ylittävät Euroopan keskiarvon (11,7 %). Muihin Pohjoismaihin verrattuna Suomen luvut ovat korkeammat kuin Ruotsissa (14,9 %¹ ja

¹ Tieto vuoden 2014 raportista (Euroopan huumeraportti 2014).

7,1 %), jokseenkin samalla tasolla Norjan kanssa (23,3 % ja 12,0 %), mutta selvästi alhaisemmat kuin Tanskassa (35,6 % ja 17,6 %). (European drug report 2015.)

Huumeiden käytön pitkiä kehitystrendejä on Suomessa kuvattu usein metaforalla huumeaalto (Partanen & Metso 1999). Ensimmäinen aalto pyyhkäisi Suomen yli 1960-luvun lopulla ja taittui melko nopeasti 1970-luvun alussa. Toiseksi huumeaallosi nimetty kehitystrendi käynnistyi 1990-luvun alussa. Se on nyt jatkanut kasvuaan yli 20 vuotta eikä taittumisesta ei ole merkkiäkään. Viimeistään vuoden 2014 kyselyn tulokset haastavat puhettavan soveltuvuuden. Viimeaikaista kehitystä kuvaakin ehkä paremmin metafora ”vedenpinnan pysyvä nousu”, mitä Mikko Salasuo ja Pauliina Seppälä (2001) 2000-luvun alussa ehdottivat. Vedenpinnan pysyvä nousu soveltuu nimenomaan kannabikseen, jonka kokeilusta ja käytöstä näyttää 2000-luvulla tulleen osa huomattavan monen suomalaisen kokemuksiin.

Viimeisen neljän vuoden aikana suurimmat muutokset ovat tapahtuneet väestön huumeasenteissa ja mielipiteissä. Aikaisempaa useampi suomalainen tekee nyt eron kannabiksen ja muiden huumeiden välillä. Selkeimmin tämä näkyy kannabiksen käyttöä koskevien riskikäsitysten lieventymisenä. Nuorten käsitysten lisäksi myös varttuneemman väestön käsitykset ovat uudistuneet. Muutosten takana on kannabiksen käytön leviäminen ja siihen liittyvien henkilökohtaisten kontaktien lisääntyminen sekä mediassa käyty kannabista ja kannabispoliittikkaa koskeva keskustelu. Riskikäsitysten lieventymisestä huolimatta valtaosa suomalaista vastustaa kannabiksen käytön sallimista. Tätä osoitti selkeästi myös se, että kannabiksen dekriminialisointia vaatinut kansalaisaloite ylsi vain noin puoleen eduskuntakäsittelyyn vaadituista viidestäkymmenestä tuhannesta allekirjoituksesta. Asenteita ja mielipiteitä koskevia, ensituntumalta ehkä hiukan ristiriitaisiakin tuloksia tullaan tarkastelemaan tarkemmin jatkoartikkeleissa.

Mielenkiintoista on, että yleensä kun huumeuskysymyksiä on puitu näkyvästi julkisuudessa, se on johtanut huolestuneisuuden lisääntymiseen ja asenteiden tiukentumiseen, äärimmillään jopa mielialoihin, joita Stanley Cohen (1972) kutsui ”moraalipaniikiksi”. Nyt näyttää kuitenkin käyneen päinvastaisesti. Tämä viittaa siihen, että julkinen keskustelu on ollut eriluonteista kuin aikaisemmin. Kannabiksen laillistamiseen Colorados-

Washingtonissa ja Uruguayssa johtaneet poliittikkamuutokset ovat yksi radikaalisti uusi piirre keskustelussa. Suomalainen julkinen keskustelu vaikuttaa myös keskittyneen miltei yksinomaan kannabiskysymyksiin ja monet vakavat huumeongelmat (esimerkiksi huumeriippuvuus, käyttäjien syrjäytyminen ja kuolemantapaukset) ovat jääneet vähemmälle huomiolle. Mielipiteiden kehitystä on mielenkiintoista seurata, kun laillistamiskokemuksista saadaan tarkempaa tietoa.

Se, että kannabiksen kertakokeilua koskevat riskikäsitykset ovat lieentyneet, ei sinänsä ole ristiriidassa tutkimustiedon kanssa, mutta saattaa laskea kynnystä kokeilujen tekemiseen. Tämä koskee etenkin nuoria, vaikka onkin huomattava, että kaikki ne nuoret, jotka näkevät riskit vähäisinä eivät välttämättä ryhdy omakohtaisiin kokeiluihin (Hakkarainen & al. 2015). Sen sijaan se, että yhä useampi suhtautuu aikaisempaa myönteisemmin kannabiksen säännölliseen käyttöön, voi ennakoida jatkuvamman käytön ja siihen liittyvien haittojen yleistymistä, mihin itse asiassa viittaavat myös tiedot viimeaikaisen käytön lisääntymisestä miehillä. Tuoreen tutkimuskatsauksen mukaan runsas kannabiksen käyttö altistaa muun muassa ahdistuneisuudelle ja masennukselle ja on erityisen haitallista nuorille (Hakkarainen & al. 2014).

Kannabiksen ohella myös ekstaasin käyttö on viime vuosina lisääntynyt, mikä viitanee siihen, että se on vakiinnuttanut paikkaansa joissakin juhlimiskulttuurin muodoissa. Muiden huumeaineiden käytössä ei ole tapahtunut suurempia muutoksia. Euroopan maiden ekstaasin käytön keskiarvot ovat 15–64-vuotiaiden elinikäiskäytössä 3,6 prosenttia ja 15–34-vuotiaiden vuodenaikaisessa käytössä 1,4 prosenttia (European drug report 2015). Suomen vastaavat luvut olivat 3,0 ja 2,5 prosenttia. Nuorempien ikäryhmien vuodenaikaisessa käytössä Suomen luvut siis ylittävät Euroopan keskiarvon. Tilanne on hyvin samankaltainen amfetamiinin kohdalla, kun taas suomalaisten kokaiinin käyttö (1,9 % ja 1,0 %) jää selvästi Euroopan keskitason (4,6 % ja 1,9 %) alapuolelle (mt.). Tämä vastaa myös jätevesitutkimuksissa havaittua amfetamiinin ja kokaiinin käytön maantieteellistä jakaumaa Euroopassa (Wastewater analysis... 2015).

Vaikka uusina aineina kartoitettujen muuntohuumeiden prevalenssit jäivät tutkimuksessa matlalle tasolle, on syytä huomata, että niitä vähintäänkin satunnaisesti kokeilevien ja käyttävien joukko ylittää joihinkin kymmeneen tuhansiin. Ne-

tin kautta ulkomailta hankittavien erikoisten aineyhdistelmien sisällöstä ei ole mitään varmuutta ja riskit jopa kertakokeilussa voivat olla huomattavat. Suomessa – kuten monissa muissakin maissa – tarve muuntohuumetilanteen tehokkaampaan kontrolliin on johtanut lainsäädännön uudistamiseen (HE 327/2014)² ja tilanteen kehitystä seurataan aktiivisesti. Ilokaasua oli varsin moni nuori kokeillut, mutta sen selvittäminen, onko kysymyksessä kestävämpi trendi vai hetkellinen muoti-ilmiö, vaatii jatkoseurantaa.

Kuntodopingin osalta tilanne näyttää hyvin samankaltaiselta kuin neljä vuotta aiemmin. Noin prosentti väestöstä on joskus kokeillut dopingaineita. Heistä suurin osa on miehiä. Ruotsissa ja Norjassa todettu kokeilun ja käytön lisääntyminen ei siis ole levinnyt Suomeen eikä kuntodopingin käyttöä voi ainakaan toistaiseksi pitää meillä vakavana kansanterveysongelmana. Väestön suhtautuminen dopingaineiden käyttöön on erittäin kriittistä ja yli puolet vastaajista kannattaa käytön kriminalisointia. Vastauksia tulkittaessa on muistettava, että kuntodopingkysymys on Suomessa varsin uusi ja mielipiteet siitä saattavat olla ainakin osin heijastumaa huippu-urheilun doping-ongelmasta. Tämä näkyy myös siinä tunnepitoisessa sä-

vyssä, joka on leimallista aihetta käsittelevässä julkisessa keskustelussa (Salasuo & Piispa 2012).

Tutkimuksen tulokset asettavat haasteita ehkäisevälle päihdetyölle. Miten jäsennetään kannabiksen suhde muihin huumeisiin? Mikä onärkevä balanssi kokeilujen ehkäisyn ja säännöllisen käytön ehkäisyn välillä? Miten hyödynnetään koulun asema keskeisenä huumeitiedon lähteenä ja mikä on viranomaisten ja järjestöjen rooli tässä? Millaista osaa tiedotusvälineet näyttävät ja miten vastataan internetin ja muun uusmedian asiantuntijatiedolle asettamiin vaateisiin (ks. esim. Manning 2014)? Yhden etenemissuunnan osoittaa Markku Soikkelin (2002) teos *Miten puhua huumeista*. Se argumentoi näkemystä, jonka mukaan huumeet yhdeksi kategoriaksi niputtava valistus on tullut tiensä päähän. Ehkäisevässä päihdetyössä tarvitaan nyt sellaista nuorisokulttuurista herkkyyttä, joka ei kannu mukanaan perinteisen huumevalistuksen historiallista taakkaa. Tämä tarkoittaa interaktiivista työtettä, joka huomioi nuorten omat ja heidän tuttaviensa kokemukset, mutta tuo niiden rinnalle valistuneita ja kriittisiä kysymyksenasetteluja, jotka haastavat nuorten sosiaalisissa verkostoissa muodostuneet tai niihin iskostuneet käsitykset.

² Hallituksen esitys käsiteltiin eduskunnassa pikavauhtia. Tasavallan presidentti antoi lain 19.12.2014, ja se tuli voimaan seuraavana päivänä.

Saapunut 15.5.2015
Hyväksytty 25.6.2015

KIRJALLISUUS

- Cohen, Stanley: *Folk devils and moral panics*. London: Paladin, 1972.
- Euroopan huumeraportti 2014. Luxemburg: EMCD-DA 2014.
- European drug report 2015. Trends and developments. Luxemburg: EMCDDA, 2015.
- Hakkarainen, Pekka: Use of cannabis and attitudes towards cannabis in the Nordic countries. *Nordic Alcohol Studies* 13 (1996), 50–58.
- Hakkarainen, Pekka: Kuinka tutkia huumeitrendejä? Teoksessa Häkkinen, Antti & Salasuo, Mikko (toim.) *Salattu, hävetty, vaiettu. Miten tutkia piilossa olevia ilmiöitä?* Tampere: Vastapaino 2015, 81–118.
- Hakkarainen, Pekka & Kainulainen, Heini & Perälä, Jussi: Measuring the cannabis market in Finland: A consumption-based estimate. *Contemporary Drug Problems* 35 (2008), 321–345.
- Hakkarainen, Pekka & Kaprio, Jaakko & Pirkola, Sami & Seppälä, Timo & Soikkeli, Markku & Suvisaari, Jaana: *Kannabis ja terveys*. Tutkimuksesta tiiviisti 17. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen, 2014.
- Hakkarainen, Pekka & Karjalainen, Karoliina & Raitasalo, Kirsimarja & Sorvala, Veli-Matti: *School's in! Predicting teen cannabis use by conventionality, cultural disposition and social context*. *Drugs: education, prevention, policy*, 2015. Doi: 10.3109/09687637.2015.1024611
- Hakkarainen, Pekka & Metso, Leena: *Suomalaisten*

- suhtautuminen huumeisiin ja huumepolitiikkaan. *Mielipiteet ja asenteet väestössä 2002*. Yhteiskuntapolitiikka 69 (2004): 1, 39–53.
- Hakkarainen, Pekka & Metso, Leena & Salasuo, Mikko: Hampuikäpolvi, sekakäyttö ja doping. Vuoden 2010 huumeikyselyn tuloksia. *Yhteiskuntapolitiikka* 76 (2011): 4, 397–412.
- HE 327/2014 vp: Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi huumeasainelain ja rikoslain muuttamisesta. *Finlex*, 2014.
- Kainulainen, Heini: Rangaistuskäytäntö dopingrikoksissa. *Tutkimustiedonantoja* 110. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos, 2011.
- Kainulainen, Heini & Pihlainen, Katja & Kotovirta, Elina: Muuntohuumeiden valvonta. *Yhteiskuntapolitiikka* 79 (2014): 4, 424–434.
- Kankaanpää, Aino & Ariniemi, Kari & Heinonen, Mari & Kuoppasalmi, Kimmo & Gunnar, Teemu: Use of illicit stimulant drugs in Finland: A wastewater study in ten major cities. *Science of the Total Environment* 487 (2013): 1, 696–702.
- Kontula, Osmo & Koskela, Kaj: Huumeiden käyttö ja mielipiteet huumeista. *Julkaisuja* 8. Helsinki: Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus, 1992.
- Kraus, Ludvig & Pabst, Alexander: Studiendesign und Methodik des Epidemiologischen Suchsurveys 2009. *Sucht* 56 (2010): 5, 315–326.
- Lahaut, Viviënne & Jansen, Harrie & van de Mheen, Dike & Garretsen, Henk: Non-response bias in a sample survey on alcohol consumption. *Alcohol and Alcoholism* 37 (2002): 3, 256–260.
- Manning, Paul: *Drugs and popular culture in the age of new media*. New York: Routledge, 2014.
- Metso, Leena & Winter, Torsten & Hakkarainen, Pekka: Suomalaisien huumeiden käyttö ja huumeasenteet. Huumeaiheiset väestökyselyt Suomessa 1992–2010. *Raportti 17/2012*. Helsinki: Terveystieteiden tutkimuskeskus, 2012.
- Mäkelä, Pia & Mustonen, Heli & Huhtanen, Petri: Miten Suomi juo? Alkoholin käyttötapojen muutokset 1968–2008. S. 39–54. Teoksessa Mäkelä, Pia & Mustonen, Heli & Tigerstedt, Christoffer (toim.): *Suomi juo*. Helsinki: Terveystieteiden tutkimuskeskus, 2010.
- New psychoactive substances in Europe. An update from the Early Warning System. *Luxemburg: EMCDDA*, 2015.
- OKM 2007: Kulttuuri- ja urheiluministeri Stefan Wallin: Dopingista kansantauti? Opetus- ja kulttuuriministeriön tiedote 26.09.2007 [verkkojulkaisu]. http://www.minedu.fi/OPM/Tiedotteet/2007/09/Wallin_doping.html?lang=fi (viitattu 24.6.2015)
- Paajanen, Minna: Dopingin käyttö järjestäytyneen urheilun ulkopuolella. Helsinki: Opetusministeriön sisäisiä julkaisuja, 2008:4.
- Partanen, Juha & Metso, Leena: Suomen toinen huumeaalto. *Yhteiskuntapolitiikka* 64 (1999): 2, 143–149.
- Partanen, Juha & Metso, Leena: Kannabis Suomessa 1990-luvulla. Tutkimustulosten yhteenvedo. *Yhteiskuntapolitiikka* 62 (1997): 5, 350–355.
- Prensky, Marc: *Digital Natives, Digital Immigrants*. *On the Horizon* 9:5 (2001): 1–6.
- Sagoe, Dominic & Torsheim, Torbjørn & Molde, Helge & Andreassen, Cecilie Schou & Pallesen, Ståle: Anabolic-Androgenic Steroid Use in the Nordic Countries: A Meta-Analysis and Meta-Regression Analysis. *Nordic Studies on Alcohol and Drugs* 32 (2015): 1, 7–20.
- Salasuo, Mikko & Seppälä, Pauliina: Aaltoja vai vedenpinnan pysyvää nousua. S. 227–238. Teoksessa Tapio Onnela (toim.): *Pyhä huumesota – huumepolitiikan pelkoja ja utopioita*. Helsinki: Visio, 2001.
- Salasuo, Mikko & Piispa, Mikko: *Kuntodoping – Näkökulmia dopingaineiden käyttöön huippu-urheilun ulkopuolella*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, 2012.
- Salasuo, Mikko: Tutkijat vastentahtoisten informanttien jäljillä. S. 164–194. Teoksessa Antti Häkkinen & Mikko Salasuo (toim.): *Salattu, hävetty, vaiettu – Miten tutkia piilossa olevia ilmiöitä*. Tampere: Vastapaino, 2015.
- Soikkeli, Markku: *Miten puhua huumeista*. Helsinki: Stakes, 2002.
- SVT 2013: Suomen virallinen tilasto Suomen virallinen tilasto. Väestön tieto- ja viestintätekniikan käyttö [verkkojulkaisu]. ISSN=2341-8699. 2013, 1. Internetiä käytetään yhä enemmän. Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 26.4.2015]. Saantitapa: http://www.stat.fi/til/sutivi/2013/sutivi_2013_2013-11-07_kat_001_fi.html
- SVT 2014: Suomen virallinen tilasto. Väestön tieto- ja viestintätekniikan käyttö [verkkojulkaisu]. ISSN=2341-8699. 2014, 1. Internetin käytön yleiset muutokset (korjattu 25.11.2014) . Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 26.4.2015]. Saantitapa: http://www.stat.fi/til/sutivi/2014/sutivi_2014_2014-11-06_kat_001_fi.html
- Tacke, Ulrich & den Hollander, Bjørnar & Simojoki, Kaarlo & Korpi, Esa & Pihlainen, Katja & Alho, Hannu: Muunto- eli designerhuumeet Suomessa. *Duodecim* 127 (2011):19, 2027–2036.
- Tammi, Tuukka & Pitkänen, Tuuli & Perälä, Jussi: *Stadin nistit – huono-osaisten helsinkiläisten huumeiden käyttäjien päihtees sekä niiden käyttötavat ja hankinta*. *Yhteiskuntapolitiikka* 76 (2011): 1, 45–54
- Wastewater analysis and drugs: a European multi-city study. *Lisbon: EMCDDA* 2015.

ENGLISH SUMMARY

Pekka Hakkarainen & Karoliina Karjalainen & Anni Ojajärvi & Mikko Salasuo: Drug use, doping and public opinion in Finland: results from the 2014 Drug Survey (Huumausaineiden ja kuntodopingin käyttö ja niitä koskevat mielipiteet Suomessa vuonna 2014)

This article discusses trends in the use of illicit drugs and doping based on the series of population surveys conducted in Finland between 1992 and 2014. It also describes how opinions and attitudes have changed towards drugs, drug policy and doping use outside elite sports. The 2014 study was a random sample population survey (N=7,000) in the Finnish population aged 15–69 years. The Åland Islands, the institutionalised population and people with no permanent address were excluded from the study. The data were collected by Statistics Finland. The respondents were first asked to answer the survey online. In the event of no response, they were sent three separate reminders with the opportunity to complete a paper questionnaire. A total of 3,485 persons took part in the survey, giving a response rate of 50%. A brief survey was also conducted among non-respondents for the first time (n=353,

response rate 38%). The results of this study were in line with the findings of the main survey.

The results showed that the prevalence of cannabis use has increased steadily. In 2014, 19% of the respondents said they had tried cannabis at least once in their lifetime. The last year prevalence was 6%, and last month prevalence 2%. Among young adults aged 25–34, the figures were 38%, 12% and 5%, respectively. Since 2010 there has also been an increase in the use of ecstasy. The lifetime prevalence of new psychoactive substance use was less than one per cent. The results concerning opinions and attitudes showed that the number of Finnish people who make a distinction between cannabis and other drugs has sharply increased. In 2014, the lifetime prevalence of doping outside elite sport was 0.8%, and only a few respondents reported having used doping during the last year. At the population level, then, doping has remained a marginal phenomenon in Finland.

Keywords: population survey, illicit drugs, doping, public opinion, cannabis, Finland.